

kat nem igazán ismerő boltost futni hagyja. Ó, te zuschlagjánosokat világra hozó boldogtalan anyaméh! – kiálthatjuk operettesen.

„Bár nem bonyolult poétikai fogásokkal, de rendre tudtunkra adja a narráció – vagy a kommentárba szőtt belső mikromonológ –, hogy az aktuális főszereplő nem azt gondolja, amit mond – vagy fordítva –; tudja ellenségé telt volt szövetségéről, hogy az hasonló kelepébe szorult; s mindkettejüknek számolniuk kell azzal: tagadás és állítás, igazság és hazugság morális libikókaként hintáztatja őket, majd hogyanem a nagy semmi felett” – írja Tarján Tamás az így keletkezett, módfelett kiélezett hatalmi szituációról (*revizor online*). A regény ezen a ponton lesz emberileg motivált, a sorsukat, helyzetüket már újra csak sajátjukként átélő szereplők több szempontúan ábrázolt halmazává. Továbbra sem képesek értelmezni e bosszúhadjáratban való alárendelt szerepüket, de a körtánc innen kezdve már immanens belső tragédiák sorozatává szilajul. Az áruházlánc tulajdonosa (homoszexuális) szerelmén áll bosszút, a boltvezető a beosztottján, az pedig a testvére iránti makacs szeretetéről tesz tanúbizonyságot, amikor őt, a kábítószerfüggéstől megszabadulni képtelen öccsét támogatja. Egy hatalmi játszma, az érdekek sérelme egészen alacsony és kisszerű viszonyok között válik szánalmas tragédiává. A narcomán függőségben szenvedő, a tartozásai miatt életveszélyesen megfenyegetett fiú hajdani szerelmét kéri meg, hogy bocsássa áruba a testét immár újra, ezáltal szereve pénzt a valószínűleg átmeneti túlélésére. Az erkölcsileg nem, de érzelmeiben feddhetetlen lány úgy őrzi magában ennek a rég volt kapcsolatnak minden szépségét, hogy gyanútlanul vállalja az első jelenetben szereplő miniszter szexuális perverzióit. Itt megint döccen egyet a regény, olyan fogással él a szerző, amely az általa teremtett mechanikusan működő világban igazán hiteltelennek látszik. Mondhatnánk szándékos mesei fordulatnak is, ahol a jó elnyeri a jutalmát (a halott zsebében talált pénzzel tömött boríték), vagy szatirikusnak képzelt fordulatnak, ám ennek az írói előadásmód eddig semmi jelét nem mutatja, így nagyon is kényszeredett az efféle olvasói befogadás.

Ez a célirányos, egyenes logika, ahol is egy lehetséges miniszter érdekszféráinak megsértéséből a szereplők hosszú során át az ő áldozataként besorolható hatalombirtoklóhoz jutunk, önmagában is perverz leegyszerűsítő kör-

tánca egy lehetséges ok-okozatiságnak. Nem bosszúról van szó, csupán az élvhajász miniszter veszélyes perverziójáról s e játékok során a véletlen haláláról. Az isten ostroma messzire sújt, a nagyobb állatok letapossák a kisebb állatokat, s az ártatlanok maguk sem lehetnek mentesek a társadalom morális bűneitől. Bármelyik értelmezés helyes, nagyon fakó, zsurnalisztikus, az epikai anyagot hiteltelenítő, a valós problémákat leegyszerűsítő esztétikai következtetésekhez jutunk.

Az életek megfeneklenek; a hatalom felsőbb csúcsein lévő eldorbezőlják morális lehetőségeiket, a kincsvadászok kilövési engedélyt kapnak a köz javaira, az emberek roppant sebezhetőek, és minden máság, szerencsétlenség, szegénység felér egy eredendő bűnnel. Talán csak azért létezik a konzervatív erkölcsi mítosz, hogy mindenkit képmutatásra kényszerítsenek. A hatalom viszont egészen biztosan roncsol. A pontosan kijelölt emberi kapcsolatok azonban korántsem képesek a művészet befelé is tartalmas mondanivalójának a megidézésére. Így a leginkább informatív tér nem szolgál semmi meglepetéssel. Olyan, mintha egy évfolyam publicisztikáját gyűjtöttük volna össze, anélkül, hogy mindez a morális ingerküszöbünket túl lépné.

Amikor Nárcisz a patak tükre fölé hajol, nincs nála kétesebb figura, de nincs nála őszintébb sem. Arra kíváncsi, ami időtlenül szép benne, arra a pillanatra, amely közvetlenül és a mások véleménye nélkül örök. Az antinarcisztikus művek nem érintik az ember lényegét. Úgy szívódnak fel a tudatunkban, mint kevéske eső a sivatagban, és úgy is múlnak ki: nyomtalanul.

Sántha József

„HASZNÁLHATÓ MEGSZÁLLOTTSÁG”

Bodor Johanna: *Nem baj, majd megértem*
Magvető, 2014. 219 oldal, 2990 Ft

Bodor Johanna úgy ír, ahogy Füst Milán balettozott. Az író balettiskolában szerzett valószínűtlen tudását Vas István háromezer oldalas

őnéletrajzi regénye, a NEHÉZ SZERELEM örökítette meg: Vas Nagy Etellel, első feleségével látogatta meg Füstöt, aki megtudva, hogy vendége mozdulatművész, egy döbbenetes gesztussal hirtelen alsógatyára vetkőzött, és látni engedve meglepően izmos combját és boltozatos mellkasát is, bemutatót tartott. *„Spárgát nem csinált, de piruettet igen, habár kissé ingadozva. Spiccelni viszont Eti szerint szépen, szabályosan spiccelt, még hozzá balettcipő nélkül, csak úgy, zokniban.”*

Bodor Johanna könyve, amelyet egy helyen, kérdőjellel, regénynek (kérdőjel nélkül pedig „írás”-nak) nevez, a hozzá fűzött jegyzet szerint nem író műve, hanem táncművész, koreográfus memoárja. Már a könyvnek a Magvető újabb, frissebb kézzel tervezett borítói közül is kiemelkedő – szögesdróton kötéláncolva, szögesdrót-körvonallakkal megrajzolt balerinát ábrázoló – címlapja is mintha utalna erre: a címnél ennyivel nagyobb méretű betűkkel csak befutott, íróként vagy más területen nagy sikerű szerzők nevét szokás szedni. (Mert különben ugyebár, mint Esti Kornéltól tudjuk, mindig a címet nyomtatják nagyobb betűvel.) Könyvének lapjain az íróként most bemutatkozó szerző többször is, mind testi, mind lelki értelemben, alsóruhára, sőt csupaszra vetkőzik. Nem is tudom, szabad-e Bodor Johanna művét szépirodalmi mércével mérni. De hát más mércéhez ebben a műfajban nemigen folyamodhatunk, annál is kevésbé, mert voltak kimondottan jól író színpadi művészek, Gábor Miklós naplói például elsőrangúak, Jászai Mari memoárja pedig egyszerűen irodalmi remekmű. Ezekkel a könyvekkel a NEM BAJ, MAJD MEGÉRTEM nem veszi fel a versenyt.

A szöveg sok helyen társalgásian fesztelen (*„Nem akartam villogni az intuíciómmal”*), máshol közhelyes (*„Számológépet viszont óramű pontossággal [sic!] kellett fizetnem”*), megint máshol slapos (*„kielemez”, „lekommunikál”*), bizonyos mondatai pedig bántón alul vannak fogalmazva (*„Nem tudtam eldönteni, mikor és mitől lett amorf kapcsolatunk kontúrja”,* vagy: *„Ceausescu aznap jókedvének köszönhetően nem volt fegyelmezett”).* Vannak megoldások, amelyek egyenesen Sárbogárdi Jolánt juttatják az olvasó eszébe: *„Ifjú fejemben villanásszerűen cikáztak a gondolatok”,* vagy: *„Stílusa, kisportolt teste, szellemessége vonzóvá tették. Huszonkét évesen egy autó és egy bukaresti lakás tulajdonosa volt, tehát azon hölgyek, akik nem a belső*

tartalomra utaztak, anyagi helyzete miatt csimpaszkodtak rá.”

Ezek a mondatok akkor is disszonánsak, ha Farkas Zsolt Bartis Attila első regényével kapcsolatban joggal kárhoztatta *„a magyar magasirodalomban a nyolcvanas, kilencvenes években tömeges méreteket öltő mondat-kultuszt és mondat-metafizikát”*. Ugyanakkor az is csak ráfogás lenne, hogy mindez valami sajátos, rontott stílussá áll össze, mert ezt meg az olyan jó megfogalmazások cáfolják, mint az, amelyik egy férfiak által kikényszerített szexjelenet végén olvasható: *„Felöltöztünk. Nem szerettük volna őket inspirálni reggel.”* Vagy a névházasságra feldíszített lakás minősítése: *„Olyan volt, mint egy ravatal.”* Leginkább arról lehet szó, hogy a stílus érényei és gyengeségei egy tőről fakadnak. *„Táncszamizdatot hoztunk létre”, „Szeretve voltam, ünnepelve és birtokba véve”,* vagy: *„Az ebédlőasztalon maradék ételek, konzervek büszkélkedhettek azzal, hogy ők lettek a karácsonyi vacsora. Melyik halkonzerv mondhatja ezt el magáról?”* – ezek úgy nagyon jó mondatok, hogy közben majdnem a rosszaságig hevenyészettek. A kiadói szerkesztő gyakorlott keze bizonyára kigyomláhlhatta volna a sutaságokat, de talán azért nem tette, mert azzal meghamisította volna a könyvet. Nem mintha hitelesítenék a történetet ezek a stiláris jegyek, mert irodalmilag nincs szükség efféle hitelesítésre, de hozzátartoznak a könyvhöz, mint egyes növényekhez a tüskék, amelyek nélkül például a bogáncs is könnyűszerrel lehetne népszerű csokorvirág. De ez talán nem irodalmi szempont, hanem irodalom előtti: arról van szó, hogy egyáltalán elfogadunk-e valamit irodalomnak.

A könyv története egyébként nagyon érdekes: egy fiatal lányról szól, aki a szemünk előtt lesz végzős növendékből balerina, és névházasság segítségével követi Erdélyből már korábban kitelepült édesapját (Bodor Pált, a Magyarországon Diurnus néven is ismert újságírót) és édesanyját Magyarországra, ahova tulajdonképpen egyáltalán nem vágyik, főleg azután nem, hogy Romániában beleszeret egy férfiba. Vannak a könyvben karakteres mellékszereplők, például Letitia, a repedtfazék-hangú, beleváló exkémelhárító pótyanya, de őket nem annyira a cselekedeteik jellemzik, mint a szerző leírásai. Letitia például úgy jelenik meg a regényben, hogy részletes jellemzést olvasunk róla, majd a karakter elkezd működni, a leírás-

nak megfelelően. Ez alól talán csak a diktatúra bőkezű támogatását az utolsó cseppig kiélvező képzőművészeknek a könyv vége felé megjelenő alakja kivétel: életének nagyszabású kulisszái és teatrális gesztusai mögött maga az ember szinte elvész – és Virgil tényleg ilyen elveszett személyiségnek látszik.

A Ceaușescu-korszak ábrázolása (megfordított vasalón főzni az ebédet, beállni a piacon a sorba, akkor is, ha a végén kiderül, hogy csak cipzárt árulnak) igazán emlékezetes, különösen a fiatal művészek – valamint Hagi, a Kárpátok Maradonája – 1984-ben is édes életének a hátterében. A figuráknál végig plasztikusabbak a jelenetek, a miliórajzok. Remek már a nyitójeleket is, amelyben Ceaușescu egy új park felavatásán, kísérői kényszeredett tapsikolása közepette megfogja és két ujjbegye között kíváncsian összedörzsölgeti a szökőkút peremén balettpózba dermedt hősnő tüllszoknyáját. „*A Mester elment, mert fázott*” – írja később arról a tanáráról, aki egy este egyéb fűtési lehetőség híján a gázsütőt kapcsolta be, hogy „*átfagyott, reumas lába-ít*” átmelegítse, csakhogy a sütő elé vonszolt fotelban elaludt, és miután az éjszakára elzárt gázt reggel ismét visszakapcsolták, álmában megfulladt. A érzelemdús történet, az érdekes kulisszák és jelenetek mintha egyenesen arra predestinálnák a könyvet, hogy filmet forgassanak belőle. (A rendezőnek a balettl jelenetek miatt alighanem inkább egy balerinában kéne felfedeznie a színésznőt, mintsem egy színésznővel eljárászatni a balett-táncost.)

Amikor a szöveg közvetlenül moralizál, akkor a stílus is rossz: „*És véleményem szerint mind egyenként tehetünk arról, hogy mindez megtörténhetett.*” Amikor viszont Bodor Johanna arról ír, amiről csak ő írhat, például a „*rüszteremtésről*” vagy a balettcipőről, ott mindig érdekes, és a gyakorlatlan kezét ellensúlyozó gyakorlott láb valósággal új területet hódít meg az irodalom számára: „*A mesterek durva kezei között a halvány rózsaszínű szatén balettcipők olyanok voltak, mint amikor a horgász a csillogó pikkelyű halat leakasztja a horogról. A cipézeszközök, a satu, amivel a ragasztót rögzítették, a piciny szögök, az enyv szaga, a vászon, mely a cipő belső borításához kellett, a bőr, amit a kemény orrhoz ragasztottak, mind egy kecses és szadista cipő születésének voltak a kellekei.*”

Kőrösi Imre

CSIPESZ, BONCOLÓKÉS, KALAPÁCS – A KORTÁRS KRITIKA SZERSZÁMKÉSZLETÉBŐL

Keresztesi József: Anabázis. Esszék, kritikák Műút-könyvek, Miskolc, Szépmesterségek Alapítvány, 2013. 183 oldal, 2500 Ft

Lengyel Imre Zsolt: Beszélgetés fákról. Irodalomkritikák 2009–2012 Műút-könyvek, Miskolc, Szépmesterségek Alapítvány, 2012. 179 oldal, 2500 Ft

Sántha József: Talányaink összessége. Válogatott kritikák és tanulmányok, 2007–2010 Műút-könyvek, Miskolc, Szépmesterségek Alapítvány, 2011. 203 oldal, 2500 Ft

Vári György: Az emberiség végnapjai. Irodalomkritikák Műút-könyvek, Miskolc, Szépmesterségek Alapítvány, 2013. 298 oldal, 2500 Ft

„*Létezik a kritikáírásnak egy igencsak bizarr alfaja, amikor kritikusok más kritikusok kritikáit összegyűjtő kötetekről írnak.*” Tökéletes nyitányának tűnik, az áttételeket is növelendő, Lengyel Imre Zsolt írásának felütését idézni, amelyben Kosztolányi Tibor Osvát-monográfiájáról szól (s a kritikus életpályát elemző kötet kritikáját a bizarrságok bizarrságaként tetelezi). Ennek az írásnak a furcsasága pedig azzal fokozható, hogy nem egy, hanem rögtön négy kritikakötet bírálatára vállalkozik, egyfajta sajátos kritikustusát bonyolít, mindvégig fenntartva azt a helyzetből adódó bizarrságot, hogy ugyanolyan – legalábbis hasonló – szempontok, értékelő gesztusok alapján, ugyanannak a (saját alkat, attitűd által egyedire hangolt) kritikus metanyelvnek a segítségével szóljon, mint amelyek mentén a kötet szerzői is haladnak, és amely nyelve(ke)n ők is megszólalnak. Ilyen esetekben a kritikus feladata annyiban más, hogy miközben egyéni ízléséből, ismereteiből, magának vindikált ítélőképességéből kevercselt értékelést ad, tehát ellátja egyik legfontosabb kritikus alapfeladatát, értelmezői szerepkörét mint tevékenységének másik fő mozgatóját, s ezáltal poétikákra,